

Воловенко І. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

ІНШОМОВНІ НОВОТВОРИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ОСІБ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: ШЛЯХИ ПОПОВНЕННЯ ТА ОЗНАКИ

У процесі економічного, політичного і культурного розвитку суспільства, в зв'язку з покращенням умов життєдіяльності, появою нових явищ, понять, предметів та в результаті суспільних контактів у лексичній системі мови виникають семантичні прогалини, які потребують заповнення номінативними одиницями. Така необхідність задовольняється, з одного боку, змінами в мові, внаслідок внутрішніх процесів, з іншого – шляхом запозичення.

Велике значення серед внутрішніх чинників має закон економії мовної системи, який полягає в заміні іншомовним словом двочленного українського найменування. Заміна може відбуватися за допомогою словотворчих ресурсів української мови, як і багатьох слов'янських мов, а саме: осново – й словоскладання, усічення, аббревіація, афіксальна деривація, наприклад, *веб-майстер* – особа, яка створює інтернет-сторінки для міжнародної комп'ютерної мережі *Інтернет*, *політтехнолог* – політичний технолог, *турагент* – туристичний агент та за допомогою семантичної трансформації, наприклад, *іміджмейкер* – фахівець з іміджу, *кілер* – професійний (найманний) убивця, *претендент* – той, що чогось домагається, *менеджер* – керівник, *провайдер* – постачальник інформації в *Інтернет*, *реципієнт* – одержувач, *радикал* – прихильник рішучих дій, *спонсор* – меценат, *добродійник*, , *продюсер* – організатор виробництва кінофільмів і шоу, *промоутер* – розповсюджувач якогось товару.

Одним із вагомих джерел збагачення словникового складу української літературної мови є запозичені з інших мов слова (вони цілком засвоєні мовою, що їх запозичила), а також іншомовні слова. Іншомовні слова на відміну від запозичених не засвоєні повністю мовою, що їх запозичила, усвідомлюються мовцями як чужорідні й зберігають ознаки свого походження, а саме: наявність незвичних буквосполучень, наприклад, *кюре*; невідмінюваність частини іншомовних слів, наприклад, *папарацци*, *кутюр`є*, *лобі*; англ.: *сер*, *мем*, *міс*, *місіс*; фр.: *мадам*, *месьє*, *мадмуазель*; нім. *гер*, *фрау*, *фрейлен*.

Іншомовні слова з часом у зв'язку з набуттям ними популярності засвоюються усіма носіями мови реципієнта. Це поступово перетворює їх на запозичені слова [7; 230]. А також варто зазначити, що освоєння іншомовної лексики сучасною українською мовою відбувається у різних підсистемах. “Адаптація означає асиміляцію іншомовного лексичного матеріалу в широкому розумінні на фонологічному й семантичному рівнях, а в більш вузькому розумінні – власне на граматичному рівні. Питання про адаптацію іншомовного елемента виникає тоді, коли цей елемент функціонує в даній мові, коли він поєднується з іншими елементами як сигматичними (текстовими), так і парадигматичними (системними або систематичними) зв'язками” [2; 17]. Українська мова є відкритою для проникнення іншомовних або скалькованих слів або словосполучень. У процесі засвоєння такі слова адаптуються фонетично, часто вживаються в іншому значенні, аніж слово-етимон, набувають граматичних ознак роду, числа, відмінка (у них можна вилучити флексію); з проникненням декількох структурно та семантично подібних слів набувають морфемної подільності, тобто у них можна

вичленувати корінь (*кліп-мейкер* (*кліп-іміджмейкер*)). Зрештою, слово набуває словотвірної активності й стає твірним для ряду інших слів, утворюючи словотвірні гнізда, часом досить потужні [3; 182-183].

Серед запозичень, засвоєних українською мовою, особливу вагу мають лексичні інтернаціоналізми, безпосередньо пов'язані з позначенням наукових, політичних, економічних та професійних понять. Інтернаціоналізми [від лат. *inter* – між *nation* – народ]– слово або вислів, що належить до спільно етимологічного фонду ряду мов, близьких за походженням або подібних за своїм культурним розвитком, історичною належністю до певної зони [7; 225]. “Вони задовольняють потребу мов у адекватному вираженні одного й того ж поняття у різних мовних картинах світу” [4; 26]. В українській мові це такі сучасні інтернаціоналізми, як: *англ.: ньюс-мейкер, букмекер, ексквайр, бойскаут, брокер, бізнесмен, аутсайдер, докер, лідер; нім.: пролетаріат, балетмейстер, маклер, офіцер, юнкер.*

У радянські часи з метою створення спільного лексичного фонду для мов народів, що об'єднувалися в одній державі, практикувалося активне вживання слів, що були найближчими до російських відповідників, так званих кальок. Калькування (процес творення нових слів, словосполучень, фразеологізмів при якому засвоюється лише значення та принцип організації іншомовної одиниці, що передається засобами (морфемами, словами) даної мови, *наприклад, землевласник, співробітник, висуванець, відмінник.* Можемо бачити і кальки з інших мов, *наприклад, з французької політичні терміни- лівий, правий; сестра милосердя* [7; 245].

В українській літературній мові вживається ряд іменників на позначення осіб, що визначають їх належність до тих чи інших країн чи народів, *наприклад, ковбой, абрек, шериф, адиге, мансі, марі, публо, саамі, суомі, уде, банту* тобто *етноніми* (від грецького – народ і ім'я, назва) – імена на позначення етнічних груп людей: племен, народностей, націй, а також етнографічного угруповання [7; 178]. Сфера вживання етнімічної лексики обмежена. В географічних та історичних описах, де є необхідність в позначенні відповідних реалій, вживання етнімівів закономірно, тут їх роль наближається до термінологічної лексики. Опис життя різних народів потребує поповнення сталого лексичного складу такими словами, які повинні точно передавати специфіку умов життя, традицій, історію цих народів та надати описові національно-історичний колорит. Слова такого типу іноді називають “екзотичною лексикою” та варваризмами. *Екзотизми* (від грецького – чужий, іноземний) – слово або вислів запозичений з маловідомої найчастіше неєвропейської мови і вживається для надання мові особливого колориту. З утратою етнічної ізольованості, екзотизм стає звичайним іншомовним запозиченням [7; 170]. Природа етнімічної лексики обумовлює її національний характер, приналежність її групи до тої чи іншої країни, народу. *Варваризми* – ((від грецького – чужоземець) іншомовне або створене за іншомовним зразком слово чи зворот, що зберігають структурні ознаки чужих мов, уживається переважно в описах життя і побуту інших народів, для відтворення місцевого колориту, назв чужих реалій, звичаїв, запозичених понять. [7; 62]). Лексика родинних зв'язків, звертань з інших мов погано засвоєна українською мовою, тому що формується головним чином на матеріалі рідної мови у ранній період її розвитку, тому такі назви також є переважно екзотизмами, *наприклад, нім.: граф-графиня, герцог-герцогиня, принц – принцеса; фр.: дофін – дофіна, дюк – дюшес, маркіз – маркіза, віконт - віконтеса; англ.: барон – баронеса, мілорд – міледі тощо.*

В таких галузях, як суспільно-політична та наукова сфери перевагу запозиченим

словам віддають, коли немає повністю адекватного слова в рідній мові або виникає сумнів, що власне українське слово точно виражає відповідне поняття. До суспільно-політичної діяльності, безсумнівно, належать слова “дипломатія” і “юриспруденція”. У наш час у зв'язку з наміром України створити правову державу міжнародна і юридична термінологія, у тому числі із запозичених слів, значною мірою стала більш уживаною, навіть у повсякденному спілкуванні й на побутовому рівні. За семантикою запозичені слова, що належать до суспільно-політичної лексики можна поділити на такі групи: назви чинів, титулів: *англ.: барон, ексвайр, констебль, лорд, леді, мілорд, міледі, скватер тощо; фр.: васал, віконт, дофін, дюк, маркіз, принцеса, паж, сюзерен, шевальє; нім.: бюргер, герцог, гофмаршал, граф, кайзер, канцлер, курфюрст, принц, статс-дама, фрейліна і т. ін.*; назви посадових осіб: *англ.: баристер, барон, бос, губернатор, лорд-канцлер, лорд-мер, комонер, конгресмен, констебль, олдермен, пер, рекордер, сенатор, сквайр, спікер, солісітер; фр.: бригадир, директор, комісар, комендант, мажордом, метрдотель, мер, патрон; нім.: гетьман, канцлер, статс-секретар*; назви керівників; у даній підгрупі виділяється парадигма, *прем'єр-міністр, міністр*, що характеризує структуру уряду, на чолі з президентом. Назва президент вживається в ряді країн з республіканською формою правління на означення голови держави. Окремі з цих назв можуть використовуватись з експресивно-синонімічним значенням для неофіційного називання суспільних явищ України. Так, слово *парламентар* або *конгресмен* часом вживаються для називання депутата Верховної Ради України; словом *спікер* називають речника, Голову Верховної Ради України, *мером* іменують міського голову, а *губернатором* – обласного. Подібні вживання іншомовних назв покликані співвіднести власне українські назви з міжнародною номенклатурою (Верховна Рада, Дума, Конгрес, Парламент). Також можемо виділити в цій групі назви осіб нижчих посадовців: *англ.: клерк*; особи, що займаються міжнародно-правовою діяльністю чи пов'язані з нею, називаються в основному запозиченими словами. Назви дипломатів, осіб, що мають відношення до дипломатії, належать такі запозичення, як *аташе, віце-консул, генеральний віце-консул, дипломат, консул, консул-агент, прес-аташе, резидент, секретар, посол, радник, нейтрал, диспонент, іммігрант, інтернаціональна персона, нерезидент, резидент*. Ці слова називають групу осіб, які своєю діяльністю підтримують і проводять зовнішню політику і захищають інтереси своєї держави за кордоном; найменування осіб, задіяних у суспільно-політичній сфері, що характеризуються типовими ознаками: *англ.: радикал, лідер, лобі, аутсайдер*.

Запозичення спричинено і соціально-економічними, матеріальними та духовними умовами життя того чи іншого народу, де з'являються нові галузі, технічні витвори, політичні течії, культурні напрямки, що вимагають номінації. У кожного народу виробляються свої уявлення і поняття, і свої мовні засоби для їх вираження. У процесі економічного, культурного, політичного взаємозв'язку з феноменом іншого народу, тобто при контакті з іншою картиною світу представники інших народів переймають не тільки ті чи інші здобутки матеріальної або духовної культури, але й засоби номінації відповідних понять, осіб. Слова можуть запозичуватися із однієї мови в іншу не тільки поодиночі, а й цілими семантичними групами, якщо в мові-реципієнті відсутня відповідна лексико-семантична група, або ж вона порівняно з лексико-семантичною групою мови-донора, вужча, бо не містить якихось елементів цієї групи. Прикладом такого впливу однієї мови на інші є запозичення з французької мови у XVII- XVIII ст., коли Франція стала провідною державою у культурному житті та філософії, або запозичення з німецької мови, у якій переважає промислова лексика, пов'язана з

металургійною промисловістю та гірничою справою, а також за рахунок запозичень з німецької мови з'явилася велика кількість слів на позначення осіб, зайнятих у *фінансово-економічній й торговельній сфері*, наприклад, *аудитор, гофмаклер, касир, промоутер, прокурисст, рахмайстер*. На сучасному етапі в зв'язку з міжнародним характером економічної діяльності України викає потреба в появі слів, які охоплюють такі сфери: експорт та імпорт товарів, послуг, зарубіжні інвестиції, залучення іноземного капіталу для спільної підприємницької діяльності, іноземний туризм, розрахунково-кредитні біржові та банківські операції тощо, а також назв осіб, що здійснюють таку діяльність, тому можемо бачити запозичення не лише з німецької мови, а й інших мов. Назви осіб, що займаються фінансово-економічною діяльністю: *англ.: андеррайтер, аутсайдер, брокер, дисконтер, ділер, інвестор, комбіст, маклер, менеджер, принципал, рейдер, ріелтор, ремітент, реципієнт; фр.: акцептант, акціонер, комітент, компаньон, кулісьє, негоціант, фінансист*.

Можемо також зазначити, що у зв'язку з розширенням економічних контактів з культурними, спортивними, технічними досягненнями інших країн в українську мову прийшли такі іменники на позначення *трудової діяльності*:

1) побутова лексика. Запозичена побутова лексика співіснує з власне українськими назвами. У межах цієї лексики виділяють як найновіші утворення, так і застарілі іменники. Назви посадових осіб та осіб сфери побуту: *англ.: клерк; фр.: бонна, гарсон, консьєрж, лакей, мажордом, куафер, паж, портьє; нім.: камергер, камердинер, камерлакей, камерфрейліна, кухмістер, фрау, фрейліна, фурман;*

2) будівництво і архітектура, у цій галузі можемо виділити іменник *англ. походження дизайнер;*

3) спортивна лексика, у наш час можемо спостерігати появу нових видів спорту таких як *армрестлінг, бобслей, бодібідлінг, ватерполо, даргстер, даун-хіп, картинг, пушбол, раллі, скайбайкеринг, скайсерфінг, сноубординг, фанбордінг; фр.: культуризм, туризм; нім.: кеглі, допельендбол, і відповідно з'являються назви спортсменів. Назви осіб, що займаються новими видами спорту: англ.: аутсайдер, боксер, дайвер, жокей, лайнсмен, скайтер, стайєр, стопер, спринтер, спортсмен, стартер, чемпіон, яхтсмен; фр.: велосипедист, культурист, турист; нім.: гросмейстер, мітельштрекер; військова сфера;*

4) у сучасній літературній мові в запозиченій лексиці багато слів сприймаються як історизми, в цій групі можемо виділити назви ієрархій військових звань і посад сухопутних та морських військ: *англ.: адмірал, баталер, генерал, констебль, снайпер; фр.: артилерист, бомбардир, генерал – аншеф, генерал – майор, драгун, інтендант, кадет, капітан, кірасир, конвоїр, корнет, кур'єр, легіонер, лейтенант, майор, макі, мінер, нонкомбатант, офіцер, партизан, патруль, прем'єр-майор, резервіст, сапер, сержант, спагі, франтирер; нім.: ад'ютант, брандмейстер, генерал -фельдмаршал, кантоніст, квартир'єр, командир, ландвер, ландштурм, маршал, обер-ефрейтор, рейтар, солдат, фельд'єгер, фельдмаршал, фюрер, штаб -офіцер, штаб – ротмістр, штабс-кашта;*

5) в зв'язу з наближенням української освіти до європейської спостерігаємо появу таких нових іменників на позначення осіб в галузі освіти: *англ.: магістр; фр.: бакалавр, лігвіст, метр; нім.: приват-доцент;*

6) назви осіб, що пов'язані з пресою: *англ.: інтерв'юїр, камерамен, ньюсрайтер, копірайтер; фр.: журналіст, редактор, репортер, фейлетоніст; іт.: папарацци;*

7) слова пов'язані з модою, у лексичному складі, як правило, не затримуються

довго. Тільки окремі з них входять у лексичну систему, інші ж із зміною моди забуваються і переходять до розряду застарілих. На сучасному етапі можемо виділити слово французького походження *кутюр'є*;

8) комп'ютерна лексика: англ.: хакер, геймер;

9) мистецька лексика. Більшість слів цієї групи давнього походження, проте не втратили своєї актуальності й сьогодні. Крім цього ряд слів цієї групи належить до вузькоспеціальної лексики. Група мистецької лексики поділяється та такі підгрупи: театральне мистецтво, література, музика і співи, образотворче мистецтво, а також найновіша лексика – лексика шоу-бізнесу; театральне мистецтво. Назви акторів за їх амплуа: англ.: клоун; фр.: *травесті, антрепренер; артист, вольтижер, дублер, жен-прем'єр, жоглер, ілюзіоніст, інженю, каскадер, партнер, режисер, резонер, субретка, суфлер*; нім.: *кашперле, концертмейстер, паяц*; італ.: *диригент, композитор, регент*; назви осіб, що займаються постановкою спектаклів: англ.: -фр.: *антрепренер, режисер*; нім.: *балетмейстер*, б) література та мистецтво, англ.: *памфлетист*; фр.: *вітражист, гравер, пейзажист, реаліст, романіст, сюрреаліст, фейлетоніст*; нім.: *горніст, кашперле, фейлетист*; музика і співи. В цій групі можна виділити назви людини а) за музичними інструментами, якими вона володіє: англ.: –; фр.: *акордеоніст, кларнетист, імпровізатор*; нім.: *арфіста, арф'янка, горніст, флейтист*; іт.: *віолончелист, гітарист, мандолініст, піаніст, фаготист*, б) за жанрами вокального мистецтва: фр.: *вокаліст, куплетист, трубадур, шансоньє*; в) вокал за кількістю осіб, тембром голосу: фр.: *бурдон (густ, бас), тембр*; іт.: *альт, баритон, бельканто, дискант, капела, квартет, меццо, меццо-тиніо, меццо-піано, соло, сопрано, тенор, тріо* тощо;

10) міфічні герої. Читаючи книги, людина створює образи різних реально існуючих місцевостей, людей, тварин, рослин, яких вона сама безпосередньо не сприймала. Людині доводиться також створювати образи і таких об'єктів, яких давно вже немає, уявляти давно минулі події, свідками яких вона не була. До означеної підгрупи належать такі запозичення: англ.: *гремлін, гоблін, гулівер, троль*; фр.: *амур, вампір, купідон, фея*; нім.: *гурія, ельфи, Мефістофель, ундіне*;

11) особи, що займаються образотворчою діяльністю: англ.: -; фр.: *аквареліст, оформіст, скульптор, мініатюрист*; італ.: *баталіст, вітражист, мариніст, портретист* тощо, які утворені в українській мові від запозичених основ;

12) танцювальне мистецтво. До назв осіб, що пов'язані з цим видом мистецтва, належать слова: фр.: *балерина і фігурант*; нім.: *балетмейстер, танцмейстер*;

13) шоу-бізнес. У зв'язку з посиленням у мистецтві експансії американської й західної поп-культури в останні десятиліття в українську мову ввійшла і значна кількість англіцизмів (швидше американізмів) на позначення осіб, зайнятих у шоу-бізнесі. Порівняно недавно стали також широко відомими та часто вживаються в пресі й у житті слова: *бард, продюсер, шоу-мен, іміджмейкер, ді-джей, кліпмейкер, піарщик*.

Власні іменники іншомовного походження можуть переходити у загальні іменники на позначення особи. Так, наприклад, італійське слово *папараці* походить від власного імені італійського фотографа-репортера, у сучасній мові позначає професійного фотографа, який намагається зафіксувати пікантні ситуації із світського життя (звичайно знаменитих людей), *шумахер* також походить від власного імені Міхаеля Шумахера знаменитого автогонщика, в українській мові позначає людину, яка любить швидку їзду.

Мовні контакти можуть бути безпосередні, тобто такі, що відбуваються при безпосередньому зіткненні у результаті політичних, економічних та культурних відносин між народами, які живуть поруч, або опосередковані, що відбуваються через мову-посередника. Опосередковані контакти відбуваються через писемне мовлення, у результаті таких контактів з'являються писемні запозичення. Такі запозичення проникають через художню літературу, публіцистику, листування тощо. Важливу інформацію у поповненні словника іншомовною лексикою відіграють переклади, коли при відсутності слова для позначення того чи іншого поняття або такого, яке б точно передавало це поняття, відбувається запозичення.

Велику роль у поширенні запозичених слів відіграють білінгви, тобто люди, які володіють українською та іншою мовами. Вони дуже часто в своєму мовленні вживають запозичене слово замість українського, і воно поступово знаходить серед своїх слухачів людей, які можуть його вживати далі. Наприклад, у західних районах України, які тривалий час перебували у складі Польщі та Австро-Угорщини, був поширений у середовищі української інтелігенції польсько-український, німецько-український, меншою мірою угорсько-український білінгвізм, що привело до включення в український лексикон значної кількості полонізмів, меншою мірою – запозичень з інших мов. *Наприклад, гретулювати, куффер, педал* тощо. На сході України, де існує українсько-російська двомовність, до словника української мови увійшла певна кількість російських запозичень: *бомж, законопослушний, іконник...* [4; 26].

Запозичення є процесом, коли на певних його етапах у мові відбувається своєрідний відбір. Частина запозичених слів залишається в українській мові, інші поступово виходять з ужитку, *наприклад, комівояжер, місіонер*, і вживаються лише в певних історичних стилях для створення відповідного історичного чи локального колориту.

До важливих закономірностей, характерних для процесу запозичення, належать вибірковість запозичуваного значення. Переважно запозичується не повний обсяг семантичної структури іншомовного слова, а лише ті значення, які потребує мова-реципієнт в певний момент. Іменники іншомовного походження за співвідношенням семантичної структури у мові-джерелі та українській мові можна поділити на такі, що функціонують в українській мові в такому самому семантичному обсязі, що й у мові-джерелі (такі лексеми сприймаються як екзотичні, *наприклад, адиге, банту, мансі, марі, публо, саамі, суомі, уде*) та ті, які на українському мовному ґрунті зазнали семантичних змін: серед них однозначні лексеми, які змінили свою семантичну структуру, та багатозначні лексеми, що звузили або розширили кількість значень у мові-реципієнті (порівняно з кількістю значень у мові-джерелі) чи змінили характер своїх значень [8; 29,30, 31, 32, 41]. *Наприклад, на основі значення "добровільний смертник" лексеми камікадзе утворене переносне значення "людина, здатна на самопожертву, на відчайдушний, ризикований вчинок", яке вже кодифіковане в деяких словниках – "Великому тлумачному словнику сучасної української мови" (2001, с. 412) та "Толковом словаре иноязычных слов" (2003, с. 297), на основі значення "той, що програв" лексеми лузер утворене нове значення "невдаха".*

Близьким до актуалізованої лексики є денотативно-конотативно переорієнтовані одиниці. Маємо на увазі таку зміну у вживанні слів, коли лексеми, що раніше позначали зарубіжну або дореволюційну (до 1917 року) дійсність, починають використовуватися для номінації українського життя кінця ХХ ст. У новітні часи переорієнтована лексика значно розширила свої функції й охопила такі сфери, як економіка (*банкір, менеджер*),

політика та ідеологія (*електорат, лобі*), наука, освіта й виховання (*бакалавр, суверантка, магістр*), адміністративне управління, керівництво (*губернатор, мер, мерія, президент, спікер, чиновник*) та ін. [5; 20].

Вагомою причиною запозичень є вплив преси, яка є одним із головних джерел, що передає лексику із однієї мови в іншу. Істотну роль тут відіграють мода й лінгвальні та естетичні смаки, зокрема намагання журналістів використати слова, яким властиве конотативне значення (адже прагнення до новизни та свіжості, емоційності та експресивності на тлі стандарту – визначальна риса ЗМІ). В. П. Сімонок зазначав, що журналіст, який знаходить у будь-якій іноземній газеті слово, що на його думку, висловлює нове поняття або витончено передає старе, може за сприятливих умов нав'язати це слово всій нації [4; 25]. Стан української мови свідчить, що через пресу слова іноземного походження поширюються в суспільно-політичному житті, *наприклад, англ.: гарант, іміджмейкер, менеджер, рекет, спічрайтер*; в комп'ютерній сфері, *наприклад, хакер*, та ін.

Часто запозичення продиктовані модою і вживаються для характеристики людей за темпераментом, звичками та ін., *наприклад, денді, бойфренд, герлфренд, мачо, пікапер, плейбой, пуританин, сноб, супермен, тинейджер*. Тому в українській мові виникають слова, що стають лексичними синонімами старих, існуючих назв. Внаслідок цього виникають ряди лексичних дублетів. *Наприклад: арештант – в'язень, бос – начальник, фахівець – спеціаліст, форвард – нападаючий, тинейджер – піліток, пікапер – зваблювач*. Саме на цьому ґрунті виник протилежний погляд на запозичення, згідно з яким запозичення є шкідливим явищем у мові, оскільки заважає розвивати її внутрішню структуру. Запереченням шкідливого впливу запозичення може служити українська мова, яка навіть за несприятливих умов розвитку не втратила своєї самобутності від того, що до її основи прилучилися значні елементи інших мов.

Натомість на сучасному етапі в українській літературній мові бачимо намагання замінити лексичні і семантичні неологізми, запозичені українською мовою з інших мов, штучно створеними відповідниками (гіперизм – структурно видозмінена одиниця мови, яка виникла внаслідок зіткнення і пристосування однієї мовної системи до іншої; в основі виникнення гіперизму лежать неправильні уявлення про закономірності структурної організації взаємодіючих мовних систем; намагання дотримуватися норми зумовлює перенесення її на явища, які не підлягають дії цієї норми) [7; 97]. *Наприклад, замість слова інструктор пропонується вживати навідник, замість арештант – придержанець, замість медсестра – пупорізка, замість спортсмен -змагун*. “Це відштовхування в основному від російської мови, в тому числі й від наявних у ній іншомовних слів. З одного боку це природна реакція на попередній грубий період русифікації за царату і лицемірний період “інтернаціоналізації” за радянської доби, з другого вияв того, що в масовій свідомості українська мова ще не завершила етап віддиференціювання від інших мов, необхідний для її остаточного усвідомлення як окремої мови” [6; 33].

Отже, звертання до іншомовних джерел, активізація лексичних запозичень пов'язані з такими причинами: 1) потребою заповнення мовних прогалів – поповненням певних тематичних груп; 2) браком слів, позбавлених будь-яких конотацій, переважно в царині науково-технічної термінології та номенклатури; 3) прагненням до мовленнєвої економії, компактності; 4) тенденцією до чіткішої диференціації слів за семантикою та сферами вживання тощо.

Л і т е р а т у р а :

1. Бріткіова К. В. Узуальне та оказіальне в інноваціях сучасної української мови: тенденції оновлення лексико-словотвірної категорії назви особи: Автореф. дис. канд. філол. наук./ Харківський нац.пед.ун. ім. Сковороди, 2007. – 20 с.
2. Білецький А. О. Адаптація давньогрецького ономастико ну в східнослов'янських мовах // "Іноземна філологія", вип.. 24. – Льв.; 17.
3. Кислюк Л. П. Особливості іншомовної лексики словотвірною підсистемою сучасної української мови // Мовні і концептуальні картини світу: Зб. Наук. праць. – К.: Прайм – М., 2002. – Книга 1. – № 6 – С. 182-186.; 182-183.
4. Сімонок В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. – Х.: Основа, 2000. – 331 с.
5. Стишов О. А. Особливості розвитку лексичного складу української мови кінця ХХ ст. // Мовознавство. – 1999. – № 1. – С. 7-21.
6. Тараненко О. Українська мова на сучасному етапі (кінець 1980-х – 1990-і роки): старі і нові проблеми // Мовознавство: Тези та повідомл. III Міжнар. Конгр. українців. – Харків, 1996. – 1996.
7. Українська мова: Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова) М. П. Зяблюк та ін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во "Українська енциклопедія" ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
8. Фурса В. М. Семантико-граматичне та словотвірне освоєння невідмінюваних імен. – К.: Інститут української мови НАН України, 2005. – 252 с.

*Григоренко І. В.
Національний педагогічний університет
імені М.П.Драгоманова*

ТВОРЧИЙ ДІАЛОГ ПАНАСА МИРНОГО ТА СЕРГІЯ ЄФРЕМОВА В ЕПІСТОЛЯРНОМУ ДИСКУРСІ

Відродження українського національного руху сприяло розвитку української культури. Досить вагоме місце в політичному житті України кінця ХІХ – початку ХХ століття належало Сергію Єфремову – видатному знавцеві української літератури й мови, історикові літератури та літературному критикові. Важливу роль Сергій Єфремов відіграв у творчості Панаса Мирного, про що свідчить зміст їхнього листування. М. Наєнко зазначає, що перше літературне знайомство цих двох видатних постатей в українській духовності відбулося на початку ХХ століття. Підтвердженням цього є 20 листів Панаса Мирного до Сергія Єфремова, які на хвилі "хрущовської відлиги" були опубліковані у семитомному зібранні творів Панаса Мирного [5, 14].

Інша, більш драматична доля спіткала епістолярну спадщину Сергія Єфремова: листи "ворога народу", який за сфабрикованою кримінальною справою був засуджений за антирадянську діяльність міфічної Спілки визволення України, залишилися припадати пилюкою в архівах. Так у відділі рукописів Інституту літератури імені Т.Шевченка зберігається всього лише 10 листів, адресованих Панасові Мирному, які ніколи не публікувалися. Хронологія листів, що збереглися, охоплює період з 1900 по 1918 рік. Очевидно, що за 18 років повинна була залишитися чимала епістолярна спадщина, але з цілком зрозумілих причин до нашого часу дійшло тільки 10 листів Єфремова та 20 листів Мирного. Проте їхній зміст все ж дозволяє дослідникам більш ґрунтовно вивчити період кінця ХІХ – початку ХХ століття в історії української літератури.

Ми цілком поділяємо думку М.Наєнка, який вважає саме С.Єфремова першим